FITRAT ASARLARIDA MA’NAVIY UYG‘ONISH G‘OYALARI

Samatov Xurshid Ulmasjonovich
Samarqand davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi
Mavlonova Gulsevar Asqarjon qizi
SamDPI Pedagogika fakulteti

Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi 2-bosqich talabasi
gulsevarmavlonova372@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada Abdurauf Fitrat asarlarida ilgari surilgan ma’naviy uyg‘onish g‘oyalari tahlil qilinadi. Adibning “Munozara”, “Oila”, “Rahbari najot” (“Najot yo‘li”) kabi asarlarida ilm-ma’rifat, ta’limni yangilash, axloqiy kamolot, oila tarbiyasi, milliy o‘zlik va jamiyat taraqqiyoti masalalari yoritilgan. Fitrat qarashlarining jadidchilik harakati bilan bog‘liqligi, jaholat va loqaydlikka qarshi ma’rifatni asosiy vosita sifatida ko‘rishi hamda yosh avlod tarbiyasiga bergan ahamiyati ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, uning ma’naviy merosidan bugungi ta’lim-tarbiya jarayonida foydalanish imkoniyatlari ochib beriladi. Tahlil o‘zbek tilida nashr etilgan Fitrat asarlari va jadidchilikka oid ilmiy manbalarga tayangan holda olib borildi.

Kalit so‘zlar: Abdurauf Fitrat, ma’naviy uyg‘onish, jadidchilik, ma’rifat, milliy o‘zlik, ta’lim, tarbiya, oila, axloq, taraqqiyot.

Аннотация. В статье анализируются идеи духовного пробуждения, представленные в произведениях Абдурауфа Фитрата. В работах «Munozara», «Oila» и «Rahbari najot» («Путь спасения») рассматриваются просвещение, обновление образования, нравственное совершенствование, семейное воспитание, национальное сознание и развитие общества. Раскрывается связь взглядов Фитрата с джадидским движением, его понимание просвещения как средства преодоления невежества и равнодушия, а также внимание к воспитанию молодого поколения. Отдельно рассматриваются возможности применения его духовного наследия в современном образовательном процессе.

Ключевые слова: Абдурауф Фитрат, духовное пробуждение, джадидизм, просвещение, национальное самосознание, образование, воспитание, семья, нравственность.

Annotation. This article examines the ideas of spiritual awakening expressed in the works of Abdurauf Fitrat. His works “Munozara,” “Oila,” and “Rahbari najot” address enlightenment, educational reform, moral development, family upbringing, national identity, and social progress. The article explains the relationship between Fitrat’s views and the Jadid movement, his emphasis on enlightenment as a means of overcoming ignorance and indifference, and his concern for the education of younger generations. It also considers how his intellectual and spiritual legacy can contribute to contemporary teaching and upbringing.

Keywords: Abdurauf Fitrat, spiritual awakening, Jadid movement, enlightenment, national identity, education, upbringing, family, morality.

KIRISH

XX asr boshlarida Turkiston va Buxoro ijtimoiy hayotida yuzaga kelgan yangilanish jarayonlari ma’rifatparvarlik harakati bilan chambarchas bog‘liq edi. Bu davrda jamiyat taraqqiyotiga to‘sqinlik qilayotgan savodsizlik, eskicha ta’lim usullari, ijtimoiy tengsizlik va fikriy turg‘unlikni bartaraf etish masalasi ziyolilar e’tiboriga chiqdi. Jadidlar xalqning kelajagini ilm, zamonaviy ta’lim, axloqiy mas’uliyat va milliy o‘zlikni anglash bilan bog‘ladilar. Abdurauf Fitrat ana shu harakatning yirik namoyandalaridan biri bo‘lib, adabiy va publitsistik ijodida jamiyatni uyg‘otish, insonni fikrlashga undash va islohot zaruratini asoslashga intildi [1, 47–95-b.; 2].

Fitrat ijodidagi ma’naviy uyg‘onish faqat diniy yoki shaxsiy ruhiy holat bilan cheklanmaydi. U insonning o‘zini, jamiyatdagi o‘rnini, xalqning tarixiy imkoniyatlarini anglashini; bilim olish, mas’uliyatli bo‘lish va ijtimoiy hayotda faol qatnashishini ham qamrab oladi. Shu sababli adib asarlarida ma’rifat va axloq, oila va jamiyat, shaxsiy kamolot va milliy taraqqiyot bir-biridan ajralmagan masalalar sifatida namoyon bo‘ladi.

Maqolaning maqsadi Fitrat asarlarida ma’naviy uyg‘onish g‘oyalarining mazmunini ochib berish, ularning ta’lim-tarbiya va milliy taraqqiyot haqidagi qarashlar bilan aloqasini tahlil qilish hamda zamonaviy pedagogik jarayondagi ahamiyatini ko‘rsatishdan iborat. Tadqiqotda asarlar mazmunini tahlil qilish, tarixiy-qiyosiy yondashuv va g‘oyaviy umumlashtirish usullaridan foydalanildi.

FITRAT DUNYOQARASHI VA JADIDCHILIK MUHITI

Fitratning dunyoqarashi Sharq mumtoz merosi, islomiy ilm an’analari va Istanbulda olgan ta’limi ta’sirida shakllandi. U o‘z davrida jamiyatning rivojlanishi uchun faqat mavjud tartiblarni takrorlash yetarli emasligini, balki bilimni yangilash va ijtimoiy hayotga tanqidiy nazar bilan qarash zarurligini ta’kidladi. Jadidchilikning asosiy maqsadlaridan biri yangi usul maktablari orqali savodxonlikni oshirish, dunyoviy fanlarni o‘rgatish va yoshlarning fikrlash doirasini kengaytirish edi. Fitrat bu maqsadlarni adabiyot va publitsistika orqali ommaga yetkazdi [1, 47–95-b.; 3].

Uning asarlarida uyg‘onish, avvalo, insonning fikriy faollashuvidan boshlanadi. Inson muammolarning sababini izlamasa, jamiyatdagi kamchiliklar o‘z-o‘zidan yo‘qolmaydi. Shu bois Fitrat eski odatlarni mutlaq haqiqat deb qabul qilish o‘rniga, ularni aql, tajriba va foyda mezonlari bilan baholashga chaqiradi. Bunday yondashuv ma’naviy mustaqillikni, ya’ni o‘z fikriga ega bo‘lish va ongli tanlov qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

“MUNOZARA” ASARIDA MA’RIFAT VA TA’LIMNI YANGILASH G‘OYASI

Fitratning “Munozara” asari jadid maktablari, ta’lim mazmuni va jamiyatdagi fikriy turg‘unlik masalalarini muhokama qilishga bag‘ishlangan. Asarda eski usul tarafdori bilan yangicha qarashni himoya qiluvchi qahramonlar o‘rtasidagi bahs orqali ta’limning maqsadi va samaradorligi ko‘rib chiqiladi. Munozara usuli muallifga turli qarashlarni to‘qnash keltirish, o‘quvchini dalillarni solishtirishga undash imkonini beradi. Asarning o‘zbek tilidagi nashri “Tanlangan asarlar” birinchi jildida keltirilgan (Fitrat, 2000, 47–95-b.).

Asardagi asosiy g‘oyalardan biri shuki, ta’lim insonni hayotdan uzib qo‘ymasligi kerak. O‘quvchi o‘qish va yozishni o‘rganish bilan birga, atrofdagi voqelikni tushunishi, fikr yuritishi va olgan bilimini amalda qo‘llay olishi lozim. Ta’lim usuli bolalarning yoshiga, ehtiyojiga va jamiyatning taraqqiyot talablariga mos bo‘lishi kerak. Bu fikrlar bugungi pedagogikada qo‘llanadigan faol o‘qitish, muloqot, muammoli vaziyatni tahlil qilish kabi yondashuvlar bilan mazmunan uyg‘unlashadi.

Fitrat ta’limdagi kamchiliklarni tanqid qilish bilan cheklanmay, yangilanish zarurligini ham ko‘rsatadi. Uning qarashlaridan kelib chiqib, ma’naviy uyg‘onishning muhim sharti — bilimni shunchaki yod olish emas, balki anglash va hayotga tatbiq etishdir, degan xulosa chiqarish mumkin. O‘qituvchi o‘quvchining savol berishiga, fikrini asoslashiga va dalil bilan gapirishiga imkon yaratganda, ta’lim insonning mustaqil tafakkurini rivojlantiradi.

“Munozara”da ma’rifat masalasi jamiyatning umumiy kelajagi bilan bog‘lanadi. Maktabdagi yangilanish birgina sinf yoki muallim faoliyati bilan cheklanmaydi: savodli va fikrlaydigan avlod oilada, kasbda va jamoat hayotida ham o‘zgarishlar keltirib chiqarishi mumkin. Shu ma’noda ta’lim Fitrat uchun millatni uyg‘otadigan va ijtimoiy taraqqiyotga yo‘l ochadigan asosiy vositalardan biridir [1, 47–95-b.].

JAHOLAT VA LOQAYDLIKKA QARSHI MA’RIFAT

Fitrat ijodida jaholat faqat ma’lumot yetishmasligi emas, balki savol bermaslik, yangilikdan qo‘rqish va o‘z hayotiga mas’uliyat bilan qaramaslik holatlari orqali ham ko‘rinadi. Ma’rifat esa insonni sabab va oqibatni tushunishga, o‘z kamchiliklarini tan olishga va ularni bartaraf etish yo‘lini izlashga undaydi. Bu g‘oya jamiyat a’zolarining faolligini oshirish, o‘zgarishlarga ongli ravishda yondashish bilan bog‘liq.

“OILA” ASARIDA TARBIYA VA MA’NAVIY KAMOLOT

Fitratning “Oila yoki oila boshqarish tartiblari” asarida oilaning jamiyat hayotidagi o‘rni, er-xotin munosabatlari, farzand tarbiyasi va ota-onaning mas’uliyati yoritiladi. Muallif oilani shaxs shakllanadigan dastlabki muhit sifatida ko‘radi. Oilada shakllangan

odatlar, muomala madaniyati, mehnatga munosabat va bilimga qiziqish keyinchalik bolaning ijtimoiy hayotiga ta’sir ko‘rsatadi. Shuning uchun oila masalasi Fitratda faqat xususiy hayot doirasidagi mavzu emas, balki millat kelajagi bilan bog‘liq ijtimoiy masaladir [4].

Ma’naviy uyg‘onish oilada, avvalo, mas’uliyat va ongli tarbiya orqali namoyon bo‘ladi. Farzandni tarbiyalash uning faqat kundalik ehtiyojlarini ta’minlashdan iborat emas. Bola odob, rostgo‘ylik, mehnatsevarlik, boshqalarga hurmat, o‘z xatti-harakatiga javob berish kabi fazilatlarni ham o‘zlashtirishi kerak. Bu fazilatlar kattalarning nasihatidan ko‘ra, ko‘pincha ularning kundalik xulqi va o‘zaro munosabatlari orqali mustahkamlanadi.

Fitrat qarashlarining bugungi ta’lim uchun muhim tomoni shundaki, u tarbiyani oiladan ajratmaydi. Maktabgacha ta’lim tashkilotida bolaning rivojlanishi samarali bo‘lishi uchun tarbiyachi va ota-onalar hamkorlik qilishi, bolaning qiziqishi va xulqidagi o‘zgarishlarni birgalikda kuzatishi zarur. Oiladagi mehr va tartib, ta’lim muassasasidagi izchil pedagogik yondashuv bilan qo‘shilganda, bolaning ma’naviy-axloqiy rivojlanishi qo‘llab-quvvatlanadi.

Oila mavzusi Fitratning milliy uyg‘onish haqidagi qarashlarini ham to‘ldiradi. Jamiyatni yangilash uchun avvalo uning a’zolari bilimli, mas’uliyatli va axloqan yetuk bo‘lishi lozim. Bunday sifatlar bolalikdan shakllanadi. Shu sababli ota-onaning farzand ta’limiga e’tibori, sog‘lom muhit yaratishi va bolaga namuna bo‘lishi jamiyat kelajagiga qo‘shilgan muhim hissadir.

AXLOQ, BURCH VA SHAXSIY MAS’ULIYAT

Fitrat ijodida ma’naviyatning muhim o‘lchovlaridan biri — insonning o‘z burchini anglashidir. Bilim axloqiy mas’uliyat bilan birlashgandagina jamiyatga foyda keltiradi. Agar bilim faqat shaxsiy manfaatni ko‘zlash uchun ishlatilsa, uning ijtimoiy qiymati kamayadi. Shuning uchun tarbiya jarayonida bilim bilan birga vijdon, halollik, sabr, adolat va mehnatsevarlikni rivojlantirish zarur.

“RAHBARI NAJOT” (“NAJOT YO‘LI”) VA INSON KAMOLOTI

Fitratning “Rahbari najot” nomi bilan tanilgan ma’rifiy-falsafiy qarashlari insonning o‘zini tarbiyalashi, aql va axloqni rivojlantirishi hamda jamiyat oldidagi mas’uliyatini anglashi masalalari bilan bog‘liq. O‘zbek tilida “Najot yo‘li” nomi bilan nashr etilgan asar ham Fitrat merosini o‘rganishda muhim manbalardan biri hisoblanadi. Mazkur nashr Toshkentdagi “Ma’naviyat” nashriyotida 2022-yilda chop etilgan va 96 sahifadan iborat [5].

Fitrat qarashlaridan anglashiladiki, inson kamoloti o‘z-o‘zidan yuz bermaydi. U o‘qish, izlanish, tajriba orttirish, xatolarni tan olish va xulqini yaxshilashga intilish orqali shakllanadi. Ma’naviy uyg‘onish insonning o‘z imkoniyatlarini bilishi bilan birga, o‘zidagi nuqsonlarni ko‘ra olishidan ham boshlanadi. Bu jarayonda ilm fikrni ravshanlashtiradi, axloq esa bilimni to‘g‘ri yo‘nalishda qo‘llashga yordam beradi.

Fitratning ma’rifatparvarlik qarashlari shaxs va jamiyat o‘rtasidagi uzviy aloqani ko‘rsatadi. O‘z ustida ishlaydigan inson oilasi, kasbi va jamiyatiga mas’uliyat bilan yondashadi. Aksincha, loqaydlik va bilimsizlik shaxsiy imkoniyatlarni cheklab, umumiy taraqqiyotga ham to‘sqinlik qilishi mumkin. Shu bois muallifning ma’naviy uyg‘onish g‘oyasini faqat tarixiy davrga tegishli qarash sifatida emas, balki doimiy o‘rganish va o‘zini takomillashtirishga chaqiriq sifatida ham talqin qilish mumkin.

MILLIY O‘ZLIK VA VATAN RAVNAQI

Fitratning milliy uyg‘onish haqidagi qarashlarida xalqning o‘z tarixi, tili, madaniyati va kelajagiga ongli munosabatda bo‘lishi alohida o‘rin tutadi. Milliy o‘zlikni anglash o‘tmishni ko‘r-ko‘rona ulug‘lash emas, balki tarixiy tajribadan xulosa chiqarib, bugungi ehtiyojlarni tushunishdir. Fitrat ijodida xalq taraqqiyoti ilm va ta’lim bilan bog‘langanligi sababli vatanparvarlik ham amaliy mas’uliyat, mehnat va bilim bilan namoyon bo‘ladi [2; 3].

Vatanga muhabbat xalqning ravnaqiga xizmat qiladigan ishlarni bajarish, ona tiliga hurmat bilan qarash, madaniy merosni o‘rganish va yosh avlodda yetkazish orqali

mustahkamlanadi. Shu nuqtayi nazardan, ma’naviy uyg‘onish insonni faqat o‘z manfaatini emas, balki jamiyat ehtiyojlarini ham hisobga olishga chorlaydi.

FITRAT G‘OYALARINING PEDAGOGIK AHAMIYATI

Fitratning ta’lim va tarbiya haqidagi qarashlari bugungi pedagogik faoliyat uchun bir necha yo‘nalishda ahamiyatlidir. Birinchidan, ta’lim mazmuni bolaning fikrlashi va hayotiy tajribasini rivojlantirishi kerak. Ikkinchidan, tarbiya bilim berish bilan birga axloqiy fazilatlarni shakllantirishni ham ko‘zlashi lozim. Uchinchidan, oila va ta’lim muassasasi hamkorligi bolaning rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. To‘rtinchidan, milliy merosni o‘rganish yosh avlodda tarixiy xotira va madaniy o‘zlikni rivojlantiradi.

Maktabgacha ta’lim yo‘nalishida tahsil olayotgan bo‘lajak pedagoglar Fitrat merosidan foydalanib, bolalarda savol berish, kuzatish, taqqoslash va o‘z fikrini sodda shaklda ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantirishlari mumkin. Masalan, ertak yoki hikoyani muhokama qilishda tarbiyachi bolalardan qahramonning nima uchun bunday yo‘l tutganini so‘rashi, turli javoblarni tinglashi va mehribonlik, rostgo‘ylik, mehnatsevarlik kabi fazilatlarni hayotiy vaziyatlar bilan bog‘lashi mumkin. Bu usul bolaga tayyor xulosani yodlatishdan ko‘ra, mustaqil fikrlashga imkon beradi.

Fitratning ta’limni yangilashga oid qarashlari pedagogdan ham doimiy o‘rganishni talab etadi. Tarbiyachi yangi metodlarni o‘zlashtirishi, mashg‘ulotlarni bolalarning yosh va individual xususiyatlariga moslashtirishi, ota-onalar bilan muloqot qilishi va o‘z faoliyatini tahlil qilib borishi lozim. Bu yondashuv ma’rifatni faqat o‘quvchi uchun emas, balki pedagogning o‘zi uchun ham uzluksiz jarayon sifatida talqin etish imkonini beradi.

ZAMONAVIY JAMIYATDA MA’NAVIY UYG‘ONISHNING DOLZARBLIGI

Bugungi axborot makonida inson turli qarashlar va ma’lumotlar oqimi bilan yuzma-yuz keladi. Bunday sharoitda mustaqil fikrlash, ishonchli ma’lumotni tanlash, boshqalarning fikriga hurmat bilan munosabatda bo‘lish va axloqiy mezonlarni saqlash

muhimdir. Fitratning jaholatga qarshi ma’rifat, loqaydlikka qarshi faollik va tarbiyada mas’uliyatga urg‘u berishi shu jihatdan dolzarbdir.

Ma’naviy uyg‘onish zamonaviy talqinda insonning o‘z tarixini bilishi, bilim olishga intilishi, o‘z xatti-harakatining oqibatlarini tushunishi va jamiyatga foyda keltirishga harakat qilishi bilan namoyon bo‘ladi. Bunda milliy qadriyatlar va umuminsoniy tamoyillar bir-biriga qarama-qarshi qo‘yilmaydi; aksincha, o‘zaro hurmat, adolat va ilmga intilish orqali uyg‘unlashtiriladi.

MUHOKAMA

Fitrat asarlaridagi ma’naviy uyg‘onish g‘oyalarini bir nechta o‘zaro bog‘liq yo‘nalishda umumlashtirish mumkin. Birinchi yo‘nalish — ma’rifat va ta’limni yangilash. “Munozara”da ta’lim usullarini muhokama qilish orqali muallif bilimni hayot bilan bog‘lash va fikrlashni rivojlantirish zaruratini ilgari suradi. Ikkinchi yo‘nalish — oila va tarbiya. “Oila” asarida shaxs kamolotining dastlabki muhiti, ota-onaning burchi va farzand tarbiyasining jamiyat kelajagiga ta’siri ko‘rsatiladi. Uchinchi yo‘nalish — shaxsiy kamolot va axloqiy mas’uliyat. Fitrat insonning o‘z ustida ishlashi, bilim va odobni birga rivojlantirishi lozimligini uqtiradi.

Bu yo‘nalishlarning barchasini birlashtiruvchi fikr shuki, jamiyat taraqqiyoti insonning ongli faoliyatiga bog‘liq. Ta’lim sifati, oiladagi muhit va shaxsning axloqiy tanlovi bir-biriga ta’sir ko‘rsatadi. Shuning uchun ma’naviy uyg‘onishni faqat kitob o‘qish yoki tarixiy shaxslar merosini bilish bilan cheklash to‘g‘ri emas. U olingan bilimni kundalik hayotda qo‘llash, muammolarga befarq bo‘lmaslik va boshqalarning huquq hamda ehtiyojlarini hurmat qilishda ham namoyon bo‘ladi.

Fitrat merosini o‘rganishda tarixiy sharoitni hisobga olish muhim. Uning asarlari muayyan davrning ijtimoiy va ma’rifiy muammolariga javob sifatida yaratilgan. Shu bilan birga, ta’limni takomillashtirish, yosh avlodni tarbiyalash, oila mas’uliyati va milliy o‘zlikni anglash kabi mavzular bugun ham muhokama uchun ahamiyatini saqlab

qolmoqda. Asarlarni o‘z davri bilan bog‘lab o‘rganish ularning g‘oyalarini aniqroq tushunishga yordam beradi.

XULOSA

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, Abdurauf Fitrat asarlarida ma’naviy uyg‘onish ilm-ma’rifat, ta’limni isloh qilish, axloqiy kamolot, oila tarbiyasi va milliy o‘zlikni anglash bilan uzviy bog‘liq. “Munozara” ta’limning mazmuni va usullarini yangilash zaruratini ochib bersa, “Oila” shaxs tarbiyasining oilaviy asoslariga e’tibor qaratadi. “Rahbari najot” va “Najot yo‘li” bilan bog‘liq qarashlar esa insonning o‘zini takomillashtirishi hamda bilim va axloqni uyg‘unlashtirish masalasini yoritadi.

Fitrat uchun ma’rifat jamiyatni yangilashning muhim sharti bo‘lib, insonni fikrlashga, mas’uliyatni his etishga va kelajak uchun faol harakat qilishga undaydi. Uning merosidan bugungi pedagogik jarayonda foydalanish yosh avlodda mustaqil fikrlash, axloqiy fazilatlar, milliy merosga hurmat va bilimga intilishni rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin. Demak, Fitrat asarlaridagi ma’naviy uyg‘onish g‘oyalari tarixiy ahamiyatga ega bo‘lish bilan birga, zamonaviy ta’lim-tarbiya uchun ham muhim ma’naviy manba hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Fitrat A. Tanlangan asarlar. 1-jild: Sh’erlar, nasriy asarlar, dramalar. – Toshkent: Ma’naviyat, 2000. – 256 b. (“Munozara” asari: 47–95-b.).

2. Fitrat A. Tanlangan asarlar. 2-jild: Ilmiy asarlar. – Toshkent: Ma’naviyat, 2000.

3. Fitrat A. Tanlangan asarlar. 3-jild: Dramalar, maqolalar. – Toshkent: Ma’naviyat, 2003.

4. Fitrat A. Tanlangan asarlar. 4-jild: Darslik va o‘quv qo‘llanmalari, ilmiy maqola va tadqiqotlar. – Toshkent: Ma’naviyat, 2006.

5. Fitrat A. Tanlangan asarlar. 5-jild: Ilmiy risolalar. – Toshkent: Ma’naviyat, 2010.

6. Fitrat A. Oila yoki oila boshqarish tartiblari. – Toshkent: Ma’naviyat, 2000.

7. Fitrat A. Najot yo‘li. – Toshkent: Sharq, 2001.

8. Fitrat A. Muxtasar Islom tarixi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2004.

9. Boltaboyev H. Fitrat va jadidchilik. – Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2007. – 140 b.

10. Boltaboyev H. Abdurauf Fitrat — adabiyotshunos. – Toshkent: Yozuvchi, 1996.

11. Qosimov B. Maslakdoshlar. Behbudiy, Ajziy, Fitrat. – Toshkent: Sharq, 1994.

12. Qosimov B. Milliy uyg‘onish. – Toshkent, 2002.

13. G‘aniyev I. Fitrat, e’tiqod, ijod. – Toshkent, 1994.

14. G‘aniyev I. Fitratshunoslik. – Buxoro, 1994.

15. Aliyev A. Abdurauf Abdurahim o‘g‘li Fitrat. – Toshkent, 1984.

16. “Abdurauf Fitrat (1886–1938)”. Tarix.uz. Fitrat asarlari va adabiy merosiga oid bibliografik ma’lumot.

17. “Abdurauf Fitrat”. Samarqand davlat pedagogika universiteti elektron kutubxonasi. Fitrat hayoti va ijodiga oid nashr tavsifi.

18. “Abdurauf Fitrat”. Ziyouz.uz. Begali Qosimovning Fitrat hayoti va ijodi haqidagi adabiy-tanqidiy maqolasi.

Izoh: matn ichidagi qavsli sahifa ko‘rsatkichlari nashrning bosma sahifalanishiga tegishli. “Munozara” uchun “Tanlangan asarlar” I jildidagi 47–95-betlar ko‘rsatilgan. “Oila” va “Najot yo‘li” asarlarining aniq sahifalari turli nashrlarda farqlanishi mumkin; aniq iqtibos berishda foydalanilgan nusxa bilan solishtirish lozim.